

มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภค เพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์

Deposit Return System: DRS Legal Measures on Consumer Participation to Reduce the Carbon Footprint of Packaging Life Cycle

รติชัย รอดทอง^{1*}, พิจิตร เกิดจอร์², ณพล เลิศศุภนิมิต³, สุราษฎร์ เศวตศุทธิสร⁴ และณรงค์ แสนเทพ⁵

Ratichai Rodthong^{1*}, Pichit Kerdjorn², Napol Lerdsupanimit³, Suraj Swatesuthisan⁴ and Narong Seanthep⁵

¹อาจารย์ สาขาวิชานิติศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

^{3,4,5}นักวิจัยอิสระ

¹Lecturer from in Law Program the College of Politics and Governance Suan Sunandha Rajabhat University

²Lecturer from the Faculty of Law Krirk University

^{3,4,5}Independent Researcher

*Corresponding Author Email: Kjorn_Pichit@gmail.com

Received: 27 July 2025

Revised: 11 August 2025

Accepted: 19 August 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ 2. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิดและหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ในวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ และ 3. เพื่อเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยจากการค้นคว้าตัวบทกฎหมาย หนังสือคำอธิบายกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษาศาลฎีกา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัย ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ พบว่า ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์วงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ มีเพียงการนำหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภคแบบภาคสมัครใจมาบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565-2570) ซึ่งแผนดังกล่าวไม่มีสถานะเป็นกฎหมายแต่อย่างใด 2) การศึกษาหลักการ แนวคิดและหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ในวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ พบว่า จากปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงมีข้อตกลงระหว่างประเทศให้ภาคีสมาชิกกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ร่วมมือกันสร้างความเป็น

กลางทางคาร์บอนและการลดคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเปลี่ยนความรับผิดชอบจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนที่ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการจัดการขยะและของเสียไปเป็นความรับผิดชอบของผู้ผลิตตามหลักการประเมินคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของผลิตภัณฑ์ ตั้งแต่การออกแบบ การผลิต การจัดส่งสินค้า การเก็บรวบรวม การใช้ซ้ำ การรีไซเคิล การนำมาใช้เป็นพลังงาน การกำจัดของเสียและขยะบรรจุภัณฑ์ และ 3) การเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ พบว่ามาตรการทางกฎหมายที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคด้วยการใช้ระบบการคืนเงินมัดจำ โดยการเรียกเก็บเงินมัดจำเพียงเล็กน้อยรวมเข้ากับราคาของผลิตภัณฑ์ และจะคืนเงินให้แก่ผู้บริโภคเมื่อนำภาชนะบรรจุภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ มาส่งคืน ณ จุดที่ระบบ EPR กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีความตระหนักและมีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคด้วยการคัดแยก เก็บรวบรวม การนำกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายสำหรับการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คาร์บอนฟุตพริ้นต์, การมีส่วนร่วมของผู้บริโภค, วงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์

Abstract

This research consists purposes were 1. to study legal issues regarding consumer participation in reducing the carbon footprint of packaging life cycles 2. to study principles, concepts, and principles of international environmental law, foreign laws and Thai laws related to reducing the carbon footprint of packaging life cycles and 3. to propose legal measures to promote consumer participation in reducing the carbon footprint of packaging life cycles. This research is qualitative in nature, employing a documentary research method through the study of statutory laws, relevant legal commentaries, Supreme Court judgments, academic articles, theses, research papers, and online sources. The information collected from these relevant documents is then analyzed using content analysis. The research findings revealed 1) Legal Issues Regarding Consumer Participation in Reducing the Carbon Footprint of Packaging Life Cycles. Thailand lacks a law promoting consumer participation in reducing the carbon footprint of packaging life cycles. Only the principles of expanded producer responsibility and voluntary consumer responsibility have been incorporated into the second National Waste Management Action Plan (2022-2027), which has not yet become law 2) A study of the principles, concepts, and principles of international environmental law, foreign laws and Thai laws related to reducing the carbon footprint of packaging life cycles revealed that, due to environmental problems and climate change, there is an international agreement for members of the Framework Convention on Climate Change to cooperate in achieving carbon neutrality and net-zero carbon reduction to achieve the Sustainable Development Goals. This shifts responsibility from local government organizations and the public, who must pay waste management fees, to

producers, based on product carbon footprint assessment principles, from design, production, delivery, collection, reuse, recycling, energy utilization, waste disposal and packaging waste and 3) Proposing legal measures to promote consumer participation in reducing the carbon footprint of packaging life cycles. It was found that legal measures aimed at promoting consumer participation through the use of a deposit refund system, where a small deposit is included in the product price and refunded to consumers when the packaging or product is returned to the designated EPR system point. This aims to promote consumer awareness and responsibility for consumption through efficient sorting, collection and recycling processes, and to promote consumer participation in reducing the carbon footprint of product life cycles. This will serve as a guideline for developing laws for sustainable production and consumption.

Keywords: Carbon Footprint, Consumer Participation, Packaging Life Cycle

บทนำ

โลกปัจจุบันเป็นสังคมบริโภคนิยม (Consumerism) ที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมให้ความสำคัญกับการบริโภคสินค้าและบริการเกินความจำเป็น แม้จะส่งผลในทางบวกต่อเศรษฐกิจในแง่ของการเติบโตและการจ้างงาน แต่ขณะเดียวกันก็นำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย อีกทั้งวงจรชีวิตในภาคการผลิตและการบริโภคตั้งแต่การใช้วัตถุดิบ กระบวนการผลิต การขนส่ง การบริโภค และการกำจัดของเสียและขยะยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของผลิตภัณฑ์ (Carbon Footprint of Product: CFP) ที่ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ มลพิษสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนที่นำไปสู่ความพยายามและความร่วมมือระดับที่มุ่งส่งเสริมเป้าหมายที่ 12 การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (Sustainable Consumption and Production: SCP) ที่เป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการกลไกทางกฎหมาย (Legal Mechanism) ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าตามแนวทางเศรษฐกิจหมุนเวียน การลดขยะและของเสีย การจัดการสารเคมีและของเสียอันตราย ความรับผิดชอบของผู้ผลิต ผู้ให้บริการและผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ

การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (Sustainable Consumption and Production: SCP) คือ การประกันรูปแบบการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญในการรักษาความเป็นอยู่ของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ด้วยการปฏิบัติตามกรอบการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (The Global Goals, 2025) ซึ่งการบรรลุเป้าหมายการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งในระดับรัฐ ภาคเอกชนที่เป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการ รวมถึงความร่วมมือของประชาชนที่เป็นผู้บริโภคปลายทางของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ด้วย และหากกล่าวถึงผู้บริโภค โดยทั่วไปมักจะนึกถึงคำว่าสิทธิของผู้บริโภค (Right of Consumer) ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่กฎหมายบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคในการซื้อสินค้าและบริการอย่างเป็นธรรมและปลอดภัยจากการบริโภค อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมนุษย์เราอาศัยอยู่ในยุค Anthropocene ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า

เผ่าพันธุ์โฮโมเซเปียนส์ (Homo Sapiens) ได้กลายมาเป็นสายพันธุ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในโลกในการก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนอย่างรุนแรง และการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ต่อดิน สิ่งแวดล้อม น้ำ สิ่งมีชีวิต และบรรยากาศ (Katie Pavid, 2024) จากปัญหาดังกล่าว ได้นำไปสู่แนวทางการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีกลไกทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยการดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของสมัชชาสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งมีสนธิสัญญา ข้อตกลง และประเพณีปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้นกว่า 300 ฉบับ รวมถึงข้อตกลงทวิภาคีและพหุภาคีสาขาสิ่งแวดล้อม ที่มีข้อตกลงใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา (The University of Melbourne Library, 2025) และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการขยะของเสีย การลดมลพิษสิ่งแวดล้อมนั้นมีหลายฉบับ โดยมีฉบับที่สำคัญ ได้แก่ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) หรืออนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของเสียอันตรายและการกำจัด (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal) (มูลนิธิสืบาคะเสถียร, 2565)

จากการสำรวจกฎหมายต่างประเทศ พบว่าปัจจุบันมี 65 ประเทศ ได้ใช้กลไก EPR ในการจัดการจัดการของเสียอันตราย อาทิกลุ่มประเทศในสหภาพยุโรป เยอรมัน ออสเตรีย เบลเยียม ฝรั่งเศส อิตาลี นอร์เวย์ สวิตเซอร์แลนด์ สาธารณรัฐเช็ก เดนมาร์ก ฟินแลนด์ (Clarity, 2025) แนวคิดนี้เริ่มแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา โดยมีรัฐที่ออกกฎหมาย EPR มาบังคับใช้แล้ว อาทิ เมน แคลิฟอร์เนีย ออริกอน แมริแลนด์ โคโลราโด และคอนเนตทิคัต (Packagingschool.com, 2024) นอกจากนี้ ประเทศในแถบเอเชีย อาทิ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ เวียดนาม และฟิลิปปินส์ เป็นต้น (Circularity Concepts, 2022) โดย 45 ประเทศที่เป็นรูปแบบ EPR ภาคบังคับ ทั้งนี้ เพื่อให้การผลิตและการบริโภคบรรจุภัณฑ์ไปในทิศทางเศรษฐกิจหมุนเวียน ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้กลไกของกฎหมาย EPR บรรลุวัตถุประสงค์ คือ การมีส่วนร่วมของผู้บริโภค (Consumer Participation) แต่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย EPR แต่อย่างใด มีเพียงการกำหนดหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) และหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) ไว้ในแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565-2570) ในการบูรณาการและขับเคลื่อนการจัดการขยะภายใต้บริบทที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล พันธกรณีระหว่างประเทศเท่านั้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2567)

ดังนั้น การวิจัยนี้ จึงเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคตามหลักหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) และตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมตามหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ตั้งแต่การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การคัดแยก การรวบรวมนำส่งหรือขายคืนซากผลิตภัณฑ์หรือซากบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการแยกทิ้งขยะ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยประชาชนต้องเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเพียงพอที่จะร่วมกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากฎหมายให้ครอบคลุมการจัดการที่ต้นทางตามวัฏจักรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle) ของประเทศไทยที่มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์
2. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์
3. เพื่อเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์

การทบทวนวรรณกรรม

1. หลักการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Participation) ซึ่งหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม คือ การที่ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเพียงพอ การที่ประชาชนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางร่วมแก้ไขปัญหาได้ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมต้องมีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ นอกจากนี้ ควรมีการกระจายอำนาจให้ประชาชนในระดับชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักการสำคัญคือ ประชาชนต้องเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเพียงพอที่จะร่วมกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน โดยที่รัฐต้องอำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรู้และมีส่วนร่วมโดยทำให้ข้อมูลเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง รวมถึงต้องจัดให้มีการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายและการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ (UN Environment Program, 2025)

2. หลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility) หรือ “หลัก EPR” เป็นหลักการภายใต้นโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ครอบคลุมการผลิต การปรับปรุงพฤติกรรมของผู้บริโภค การจัดการภาคขยะและของเสียที่กำหนดให้เกิดระบบการจัดการที่ครอบคลุมตลอดวัฏจักรวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์พลาสติก ขยะไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ยางรถยนต์ หรือสิ่งทอ (OECD, 2024) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างแรงจูงใจให้เกิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่คำนึงถึงคาร์บอนฟุตพริ้นต์ตลอดวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (2) การใช้ให้น้อยลง (Reduce) เพิ่มสัดส่วนการใช้ซ้ำ (Reuse) การรีไซเคิล (Recycle) และการแปลงเป็นพลังงาน (Energy Recovery) (3) สร้างระบบ การจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังคำนึงถึงหลักการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคเอกชนในการจัดการขยะ (Public Private Partnership) รวมทั้งสร้างความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคตามหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) จึงกล่าวได้ว่า หลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและนโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียนมีความสัมพันธ์ต่อการจัดการวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์และเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างกลไกทางกฎหมายเพื่อการจัดการบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืน (จุฬารัตน์ กิตติภูมิธรรม, 2568) โดยทั้ง 2 หลักการไม่ได้มุ่งเน้นการลงโทษผู้ที่เป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดขยะหรือของเสีย แต่จะสนับสนุนผู้ที่มีศักยภาพการจัดการขยะและของเสียได้อย่างเหมาะสม ไม่สร้างภาระให้กับหน่วยงานภาครัฐและประชาชนมากเกินไป ซึ่งหลักการ EPR มี 2 ลักษณะ คือ Voluntary คือการที่ผู้ผลิตแสดง

ความรับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์จากปัญหาขยะโดยสมัครใจ และ Mandatory คือ การที่ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์จากปัญหาขยะเพราะมีกฎหมายกำหนดไว้ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2024)

3. หลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) ซึ่งหลัก ECR เป็นหลักการสร้างความตระหนักและความรับผิดชอบของผู้บริโภคให้มีส่วนร่วมตั้งแต่การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การคัดแยก การนำส่งหรือขายคืนซากผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์ให้กับผู้จัดจำหน่าย ศูนย์รับคืน เครื่องมือรับคืนหรือโรงงานที่ให้บริการจัดการซากผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในการจัดการช่วงวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งกลไกที่ใช้ในการมีส่วนร่วมของผู้บริโภค คือ ระบบการคืนเงินมัดจำ (Deposit return systems: DRS) หรือที่เรียกว่า “ระบบการคืนเงินฝากโครงการรีไซเคิล” โดยจะมีการเรียกเก็บเงินมัดจำเพียงเล็กน้อยรวมเข้ากับราคาของผลิตภัณฑ์ และคืนเงินให้แก่ผู้บริโภคเมื่อนำภาชนะบรรจุภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ มาส่งคืน ณ จุดที่ระบบ ECR กำหนดไว้ ซึ่งการนำหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) เข้ามาในระบบกฎหมาย EPR จะเป็นแนวทางขับเคลื่อนให้การจัดการวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ในวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลไก ECR ไม่ใช่กลไกเชิงบังคับ ดังนั้น ความรับผิดชอบและความร่วมมือของผู้บริโภคในฐานะที่เป็นผู้ใช้และมีส่วนก่อให้เกิดขยะ จะบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องมีการสร้างความตระหนักรู้ของประชาชน รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชนเป็นอย่างมากในการส่งเสริมแนวทางการปฏิบัติในการจัดการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ในภาคของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. หลักการประเมินคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของผลิตภัณฑ์ (Carbon Footprint of Product: CEF) คือ การประเมินปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาแต่ละหน่วยของผลิตภัณฑ์โดยการใช้หลักการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดวัฏจักรวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Assessment: LCA) ตั้งแต่การได้มาซึ่งวัตถุดิบ การผลิต การขนส่ง การใช้งาน การรีไซเคิล การจัดการซากของผลิตภัณฑ์หลังการใช้งาน โดยคำนวณออกมาในรูปของคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า และแสดงข้อมูลปริมาณคาร์บอนฟุตพริ้นต์ไว้บนสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ โดยมี 2 วัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ เพื่อประเมินปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของผลิตภัณฑ์อันนำไปสู่การจัดการเพื่อลดปริมาณการปล่อยอย่างมีส่วนร่วม (Corporate GHG Reduction) ตลอดห่วงโซ่การผลิตและการบริโภค และเพื่อดำเนินการขอรับรองผลการวิเคราะห์คาร์บอนฟุตพริ้นต์ของผลิตภัณฑ์ในการขึ้นทะเบียนติดฉลากคาร์บอนฟุตพริ้นต์ ซึ่งเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมและการประเมินค่าของสารขาเข้าและสารขาออก รวมถึงผลกระทบของผลิตภัณฑ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมตลอดช่วงชีวิตของผลิตภัณฑ์ตั้งแต่การสกัดหรือการได้มาซึ่งวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การขนส่งและการแจกจ่าย การใช้งานผลิตภัณฑ์การใช้ใหม่/แปรรูป และการจัดการเศษซากของผลิตภัณฑ์หลังจากการใช้งาน โดยพิจารณาผลิตภัณฑ์ตั้งแต่เกิดจนตาย (Cradle to Grave) โดยมีการระบุถึงปริมาณพลังงานและวัตถุดิบที่ใช้รวมถึงของเสียที่ปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะหาวิธีการในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก, 2553, น.8) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่จะทำให้กฎหมาย EPR มีประสิทธิภาพ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลการวิจัย ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) อาทิ เอกสารกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law: IEL) เกี่ยวข้องกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการขยะของเสีย ได้แก่ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของเสียอันตรายและการกำจัด (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal) และปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) และทำการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ กฎหมายของสาธารณรัฐเยอรมนี กฎหมายของราชอาณาจักรนอร์เวย์ กฎหมายของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ และกฎหมายไทย เป็นต้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การใช้กระบวนการวิจัยทางนิเทศศาสตร์นี้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายไทย และข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัยของไทย งานวิจัยของต่างประเทศ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องนโยบาย กรอบแนวทางและกฎหมายว่าด้วยขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค เพื่อนำไปสู่การเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์จากการศึกษาประเทศไทยยังไม่มีการนำหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต และหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภคมาตราเป็นกฎหมายเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์แต่อย่างใด โดยกฎหมายที่ใช้ในการจัดการบรรจุภัณฑ์และขยะในครัวเรือน ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายลำดับรองที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามแห่งพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และมาตรา 6 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ได้แก่ กฎกระทรวงลักษณะการจัดการมูลฝอยทั่วไป พ.ศ. 2560 กฎกระทรวงสุขลักษณะว่าด้วยการกำจัดมูลฝอยติดเชื้อ พ.ศ. 2545 กฎกระทรวงการจัดการมูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน พ.ศ. 2563 และกฎกระทรวงกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมและยกเว้นค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูล

พ.ศ. 2567 และกฎหมายที่กำหนดอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2521 เป็นต้น ซึ่งให้อำนาจแก่ราชการส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการเกี่ยวกับขยะมูลฝอย ที่กำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการกำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่น หรือราชการส่วนท้องถิ่น อาจมอบให้บุคคลใดดำเนินการตามวรรคหนึ่งแทน ทั้งนี้ภายใต้การควบคุมดูแลของราชการส่วนท้องถิ่น และแม้ว่ากฎหมายฉบับนี้จะให้อำนาจแก่ท้องถิ่นออกข้อกำหนดของท้องถิ่นเกี่ยวกับการกำกับดูแลปฏิกูลหรือขยะมูลฝอย แต่ก็ยังไม่มีกรอบข้อกำหนดในลักษณะที่มีการกำหนดการมีส่วนร่วมของผู้บริโภค นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประเทศไทย พ.ศ. 2535 ที่ใช้บังคับเกี่ยวกับสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย ชาญยานยนต์ในราชการส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดทางอากาศ น้ำ และของเสีย การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งแม้จะมีการส่งเสริมประชาชนให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีสิทธิในการได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางราชการเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือค่าทดแทนจากรัฐในกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากภัยอันตรายที่เกิดจากมลพิษ การร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำความผิด และมีหน้าที่ในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ก็ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์แต่อย่างใด จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ หรือกล่าวอีกนัยก็คือ ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่มีรากฐานมาจากหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดให้ผู้ผลิตต้องมีความรับผิดชอบในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ของตน ตั้งแต่การออกแบบ การผลิต การจำหน่าย การใช้งาน การนำกลับมาใช้ใหม่ และการจัดการของเสียเมื่อสิ้นสุดอายุการใช้งาน เพื่อให้ผู้ผลิตมีความรับผิดชอบในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังขาดกลไกทางกฎหมายว่าด้วยการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการจัดการวงจรชีวิตปลายทางของผลิตภัณฑ์ของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ควรต้องนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วมาใช้ซ้ำ หรือเก็บรวบรวมนำกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล ซึ่งความสำเร็จของการดำเนินการตามหลัก EPR นั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากผู้บริโภคปลายทางในการใช้งาน การนำกลับมาใช้ใหม่ และการรีไซเคิลตามหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) ทั้งนี้ ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economic)

2. การศึกษาหลักการ แนวคิด และหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายต่างประเทศ ดังนี้

2.1 จากการศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law: IEL) เกี่ยวข้องกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการขยะของเสีย ได้แก่ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของเสียอันตรายและการกำจัด (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal) และปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) พบว่าปัญหาการจัดการขยะและของเสียผลิตภัณฑ์ และกระบวนการผลิตบรรจุภัณฑ์ หรือที่เรียกว่า “ตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์” ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์สร้างคาร์บอนฟุตพริ้นต์เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme) เป็นองค์กรหลักในการดำเนินงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการกับวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มลพิษสิ่งแวดล้อม และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นเวทีสำคัญในการเจรจา การจัดทำข้อตกลงระหว่างประเทศหลายฉบับ ซึ่งหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ก็เป็นกลไกหนึ่งที่ต้องอาศัยสหประชาชาติให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาขยะพลาสติกและบรรจุภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ รวมถึงกระบวนการผลิต การใช้ การขนส่ง การกำจัดของเสียและขยะบรรจุภัณฑ์เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ไม่ว่าจะเป็นมลพิษสิ่งแวดล้อม หรือผลกระทบที่เกิดจากคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ดังปรากฏการประชุมในเวทีต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมหลักการ EPR เพื่อการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน และประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษจากพลาสติก โดยมีกำหนดที่จะรับรองสนธิสัญญาพลาสติกโลก (Global Plastic Treaty) ภายในปี ค.ศ. 2025 ซึ่งสนธิสัญญานี้มีเป้าหมายที่จะลดการผลิตและการใช้พลาสติก ส่งเสริมการออกแบบ การผลิตที่ยั่งยืน จัดการกับวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ป้องกันและลดมลพิษในสิ่งแวดล้อม ในทะเลและมหาสมุทร ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero Emissions) ซึ่งประเทศไทยได้รับการรับรองการบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี ค.ศ. 2020 และเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ภายในปี ค.ศ. 2065 จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม สำหรับหลักการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Participation) หลักการนี้ปรากฏในหลักการที่ 10 ของปฏิญญาริโอ (Rio Declaration) โดยเป็นหลักการพื้นฐานที่กำหนดสิทธิในด้านสิ่งแวดล้อม 3 ประการได้แก่ สิทธิการเข้าถึงข้อมูล สิทธิการเข้าถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และสิทธิการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งเป็นเสาหลักสำคัญของการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยหลักการสำคัญคือ ประชาชนต้องเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเพียงพอที่จะร่วมกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน โดยที่รัฐต้องอำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรู้และมีส่วนร่วมโดยทำให้ข้อมูลเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง รวมถึงต้องจัดให้มีการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายและการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 จากการศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค โดยได้ศึกษากฎหมายของสาธารณรัฐเยอรมนี (Federal Republic of Germany) ได้แก่ กฎหมายของสาธารณรัฐเยอรมนี คือ The German Packaging Act 2019 กฎหมายของราชอาณาจักรนอร์เวย์ คือ Waste Regulations,

Chapter 7: Packaging Waste และกฎหมายของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ คือ The Extended Producer Responsibility Act of 2022 (RA 11898) พบว่า มีโครงสร้างของกฎหมายที่คล้ายกัน มีเพียงบางประเด็นที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

1) กฎหมายของทั้งสามประเทศต่างมาจากหลักการพื้นฐาน และนโยบายที่เหมือนกัน กล่าวคือ เป็นกฎหมายที่มาจากหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) และหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) ทั้งนี้ ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economic) นอกจากนี้ ยังมุ่งส่งเสริมให้ผู้บริโภคตระหนักและมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรับผิดชอบในวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในช่วงของผู้ใช้ตอนปลายของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในการใช้ซ้ำ การรวบรวมบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล รวมถึงการคัดแยกขยะบรรจุภัณฑ์เพื่อนำไปสู่การกำจัดอย่างถูกวิธี

2) กฎหมายของทั้งสามประเทศมีการจัดตั้งองค์กรความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Producer Responsibility Organization: Pro) หรือที่นิยมเรียกว่า “Pro” ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ผลิตร่วมกัน ภายใต้หลักเกณฑ์หลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) โดยองค์กร Pro จะทำหน้าที่จัดทำรายงาน การจัดการวงจรของการผลิต การขนส่ง การใช้ การรวบรวม การรีไซเคิล จนถึงการทำจัดขยะและของเสีย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ส่งเสริม ให้ความรู้ และช่วยเหลือให้ผู้ผลิตปฏิบัติตามข้อกำหนดตามกฎหมายตลอดวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ องค์กร Pro จะปฏิบัติงานภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ

3) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดการขยะทั่วไป รวมถึงขยะบรรจุภัณฑ์ ซึ่งการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย EPR แต่กฎหมายของฟิลิปปินส์ ยังกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดหาจัดรวบรวมขยะบรรจุภัณฑ์ให้แก่ชุมชน ผู้บริโภคครัวเรือน และผู้บริโภคที่เป็นเอกชน เพื่อความสะดวกในการนำขยะบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลอย่างถูกต้อง

4) กฎหมายของทั้งสามประเทศมีการกำหนดบรรจุภัณฑ์ประเภทพลาสติกอย่างเข้มงวด และมีการกำหนดระยะเวลาของการบังคับใช้กฎหมายอย่างชัดเจน อาทิ กฎหมายของฟิลิปปินส์ มุ่งเน้นการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์พลาสติก คือ พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวไปจนถึงภาชนะพลาสติกแข็งและโพลีสไตรีน โดยมีการกำหนดระยะเวลาและเป้าหมายเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันในการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายภายในสิ้นปี พ.ศ. 2566 จะต้องนำพลาสติกกลับมารีไซเคิลได้ร้อยละ 20 ของพลาสติกที่ผลิตในปีนั้น และกำหนดเป้าหมายเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี โดยภายในปี พ.ศ. 2571 และในปีต่อ ๆ ไป ผู้ผลิตจะต้องนำขยะพลาสติกที่ผลิตกลับมาใช้ใหม่ให้ได้ร้อยละ 80 ของปริมาณพลาสติกที่ผลิตได้

5) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดให้ผู้ผลิตจ่ายเงินค่าธรรมเนียมเพื่อจัดการระบบ EPR ให้กับองค์กรความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Producer Responsibility Organization: Pro) ซึ่งค่าธรรมเนียมของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประเภทของบรรจุภัณฑ์ และปริมาณการสร้างคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์ของผู้ผลิต

6) กฎหมายทั้งสามประเทศกำหนดให้มีกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการตามกฎหมาย EPR โดยกองทุนดังกล่าวอยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ

7) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดความรับผิดชอบของผู้บริโภคเพื่อให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในบริโภคอย่างยั่งยืน โดยกฎหมาย EPR กำหนดให้มีระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems: DRS) ซึ่งเป็นระบบที่ผู้บริโภคจ่ายเงินมัดจำเพียง

เล็กน้อยสำหรับสินค้าบรรจุภัณฑ์บางประเภท เช่น ภาชนะบรรจุเครื่องดื่ม และได้รับเงินมัดจำคืนเมื่อนำบรรจุภัณฑ์เปล่ามาส่งคืน ณ ร้านค้าปลีก เครื่องจำหน่ายสินค้าอัตโนมัติ หรือส่งคืน ณ จุดที่ระบบ EPR กำหนด เช่น ชุมชนที่มีระบบรับคืนบรรจุภัณฑ์ เพื่อนำไปรีไซเคิล สิ่งนี้เป็นแรงจูงใจทางการเงินให้ผู้บริโภครีไซเคิล ลดขยะ และเพิ่มคุณภาพและปริมาณของวัสดุรีไซเคิล สำหรับการรีไซเคิลภาชนะบรรจุเครื่องดื่มเป็นรูปแบบหนึ่งของความรับผิดชอบต่อที่ขยายออกไปของผู้ผลิตความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต และมีการกำหนดหลักการที่สำคัญเพื่อให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามกฎหมาย EPR ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดทำฉลากสีเขียว หรือ Eco Label และเครื่องหมายสแกน QR code เพื่อความสะดวกในการจัดทำระบบการรวบรวมบรรจุภัณฑ์ที่ผู้บริโภคทำการรวบรวม ส่งคืน และระบบสะสมเงินมัดจำและระบบเคลียร์เงินมัดจำคืนให้แก่ผู้บริโภค นอกจากนี้ ยังมีมาตรการทางกฎหมายที่กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐด้านสิ่งแวดล้อมทำงานร่วมกันกับองค์กรภาคประชาสังคมภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาโครงการ ระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems: DRS) ให้เป็นโครงการระดับชาติ

3. การเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า มาตรการทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ประเทศไทยก็มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยมีปัญหาเกี่ยวกับขยะและมลพิษสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังขาดกลไกทางกฎหมาย EPR และ ECR ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีพันธกรณีต้องปฏิบัติตาม ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์กฎหมาย กฎหมาย EPR และ ECR ของต่างประเทศ ทำให้ได้โครงสร้างของกฎหมายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ดังนี้

- 1) กำหนดความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคโดยใช้ระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS โดยกำหนดให้ผู้บริโภคจ่ายเงินมัดจำเพียงเล็กน้อยเมื่อซื้อผลิตภัณฑ์ และจะได้รับเงินคืนเมื่อนำบรรจุภัณฑ์กลับคืน ณ จุดที่กำหนด
- 2) กำหนดประเภทของบรรจุภัณฑ์ที่ต้องเข้าสู่ระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS ไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ประเภทพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวที่ต้องมีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด และบรรจุภัณฑ์ประเภทที่ผิวน้ำมันเพื่อให้ผู้ผลิต และผู้บริโภคมีการปรับตัว
- 3) กำหนดระยะเวลาในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เช่น พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวไปจนถึงภาชนะพลาสติกแข็งและโพลีสไตรีน โดยมีการกำหนดระยะเวลาและเป้าหมายเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันในการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
- 4) กำหนดจุดรวบรวม จุดรับคืนที่ชัดเจนและสะดวกแก่การปฏิบัติ ได้แก่ ส่งคืน ณ ร้านค้าปลีก ชุมชน หรือจุดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนด
- 5) กำหนดให้ผู้ผลิตจัดทำฉลาก EPR ที่เป็นมาตรฐาน โดยใช้ระบบดิจิทัลที่มีความเชื่อมโยงของระบบการผลิต การประเมินวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ และระบบคืนเงินมัดจำ Deposit Return Systems
- 6) กำหนดให้ผู้ผลิตจัดทำเครื่องหมาย QR Code เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล การส่งคืน การแลกคืนเงินด้วยระบบดิจิทัล

7) กำหนดให้มีจัดทำระบบการจัดการเงินมัดจำและการไหลเวียนการคืนเงินมัดจำ

8) กำหนดให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ผลิต ให้ความรู้แก่ผู้บริโภคเกี่ยวกับประโยชน์และระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์ พบว่า ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์ จากการศึกษาประเทศไทยยังไม่มีมีการนำหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต และหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค มาตราเป็นกฎหมายเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์แต่อย่างใด โดยกฎหมายที่ใช้ในการจัดการบรรจุภัณฑ์ และขยะในครัวเรือน ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายลำดับรองที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามแห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และมาตรา 6 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ได้แก่ กฎกระทรวงลักษณะการจัดการมูลฝอยทั่วไป พ.ศ. 2560 กฎกระทรวงสุขลักษณะว่าด้วยการกำจัดมูลฝอยติดเชื้อ พ.ศ. 2545 กฎกระทรวงการจัดการมูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน พ.ศ. 2563 และกฎกระทรวงกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมและยกเว้นค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย พ.ศ. 2567 และกฎหมายที่กำหนดอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2521 เป็นต้น

2. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์ พบว่า กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายต่างประเทศ ดังนี้

2.1 จากการศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law: IEL) เกี่ยวข้องกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการขยะของเสีย ได้แก่ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของเสียอันตรายและการกำจัด (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal) และปฏิญญาไรโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) พบว่าปัญหาการจัดการขยะและของเสียผลิตภัณฑ์ และกระบวนการผลิตบรรจุภัณฑ์ หรือที่เรียกว่า “ตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์”

2.2 จากการศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค โดยได้ศึกษากฎหมายของสาธารณรัฐเยอรมนี (Federal Republic of Germany) ได้แก่ กฎหมายของสาธารณรัฐเยอรมนี คือ The German Packaging Act 2019 กฎหมายของราชอาณาจักรนอร์เวย์ คือ Waste Regulations, Chapter 7: Packaging Waste และกฎหมายของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ คือ The Extended Producer Responsibility Act of 2022 (RA 11898) พบว่า มีโครงสร้างของกฎหมายที่คล้ายกัน มีเพียงบางประเด็นที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

1) กฎหมายของทั้งสามประเทศต่างมาจากหลักการพื้นฐาน และนโยบายที่เหมือนกัน กล่าวคือ เป็นกฎหมายที่มาจากหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) และหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR)

2) กฎหมายของทั้งสามประเทศมีการจัดตั้งองค์กรความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Producer Responsibility Organization: Pro) หรือที่นิยมเรียกว่า “Pro” ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ผลิตร่วมกัน ภายใต้หลักเกณฑ์หลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR)

3) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดการขยะทั่วไป รวมถึงขยะบรรจุภัณฑ์ ซึ่งการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย EPR แต่กฎหมายของฟิลิปปินส์ ยังกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดหาจุดรวบรวมขยะบรรจุภัณฑ์ให้แก่ชุมชน ผู้บริโภคครัวเรือน และผู้บริโภคที่เป็นเอกชน เพื่อความสะดวกในการนำขยะบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลอย่างถูกต้อง

4) กฎหมายของทั้งสามประเทศมีการกำหนดบรรจุภัณฑ์ประเภทพลาสติกอย่างเข้มงวด และมีการกำหนดระยะเวลาของการบังคับใช้กฎหมายอย่างชัดเจน อาทิ กฎหมายของฟิลิปปินส์ มุ่งเน้นการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์พลาสติก คือ พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวไปจนถึงภาชนะพลาสติกแข็งและโพลีไทรเร็น โดยมีการกำหนดระยะเวลาและเป้าหมายเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันในการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายภายในสิ้นปี พ.ศ. 2566 จะต้องนำพลาสติกกลับมารีไซเคิลได้ร้อยละ 20 ของพลาสติกที่ผลิตในปีนั้น และกำหนดเป้าหมายเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี โดยภายในปี พ.ศ. 2571 และในปีต่อ ๆ ไป ผู้ผลิตจะต้องนำขยะพลาสติกที่ผลิตกลับมาใช้ใหม่ให้ได้ร้อยละ 80 ของปริมาณพลาสติกที่ผลิตได้

5) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดให้ผู้ผลิตจ่ายเงินค่าธรรมเนียมเพื่อจัดการระบบ EPR ให้กับองค์กรความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Producer Responsibility Organization: Pro) ซึ่งค่าธรรมเนียมของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประเภทของบรรจุภัณฑ์ และปริมาณการสร้างคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรบรรจุภัณฑ์ของผู้ผลิต

6) กฎหมายทั้งสามประเทศกำหนดให้มีกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการตามกฎหมาย EPR โดยกองทุนดังกล่าวอยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ

7) กฎหมายของทั้งสามประเทศกำหนดความรับผิดชอบของผู้บริโภคเพื่อให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในบริโภคอย่างยั่งยืน โดยกฎหมาย EPR กำหนดให้มีระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems: DRS) ซึ่งเป็นระบบที่ผู้บริโภคจ่ายเงินมัดจำเพียงเล็กน้อยสำหรับสินค้าบรรจุภัณฑ์บางประเภท เช่น ภาชนะบรรจุเครื่องดื่ม และได้รับเงินมัดจำคืนเมื่อนำบรรจุภัณฑ์เปล่ามาส่งคืน ณ ร้านค้าปลีก เครื่องจำหน่ายสินค้าอัตโนมัติ หรือส่งคืน ณ จุดที่ระบบ EPR กำหนด เช่น ชุมชนที่มีระบบรับคืนบรรจุภัณฑ์ เพื่อนำไปรีไซเคิล

3. เพื่อเสนอมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ พบว่า มาตรการทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) กำหนดความรับผิดชอบของผู้บริโภคโดยใช้ระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS โดยกำหนดให้ผู้บริโภคจ่ายเงินมัดจำเพียงเล็กน้อยเมื่อซื้อผลิตภัณฑ์ และจะได้รับเงินคืนเมื่อนำบรรจุภัณฑ์กลับคืน ณ จุดที่กำหนด 2) กำหนดประเภทของบรรจุภัณฑ์ที่ต้องเข้าสู่ระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS ไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ประเภทพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวที่ต้องมีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด และบรรจุภัณฑ์ประเภทที่ผ่นผ่านเพื่อให้ผู้ผลิต และผู้บริโภคมีการปรับตัว 3) กำหนดระยะเวลาในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เช่น พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวไปจนถึงภาชนะพลาสติกแข็งและโพลีไทรีน โดยมีการกำหนดระยะเวลาและเป้าหมายเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันในการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 4) กำหนดจุดรวบรวม จุดรับคืนที่ชัดเจนและสะดวกแก่การปฏิบัติ ได้แก่ ส่งคืน ณ ร้านค้าปลีก ชุมชน หรือจุดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนด 5) กำหนดให้ผู้ผลิตจัดทำฉลาก EPR ที่เป็นมาตรฐาน โดยใช้ระบบดิจิทัลที่มีความเชื่อมโยงของระบบการผลิต การประเมินวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ และระบบคืนเงินมัดจำ Deposit Return Systems 6) กำหนดให้ผู้ผลิตจัดทำเครื่องหมาย QR Code เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล การส่งคืน การแลกคืนเงินด้วยระบบดิจิทัล 7) กำหนดให้มีจัดทำระบบการจัดการเงินมัดจำและการไหลเวียนการคืนเงินมัดจำ และ 8) กำหนดให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้ผลิต ให้ความรู้แก่ผู้บริโภคเกี่ยวกับประโยชน์และระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems)

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และคาร์บอนฟุตพริ้นต์ที่เกิดจากระบวนการผลิตบรรจุภัณฑ์เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เป็นปัญหาที่ประเทศไทยต้องมิกลไกทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาในระดับประเทศ รวมถึงการให้ร่วมมือกับภาคีสมาชิกแห่งสหประชาชาติเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และดำเนินการตามข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero Emissions) ซึ่งประเทศไทยได้รับรองการบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี ค.ศ. 2020 และเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ภายในปี ค.ศ. 2065 จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ซึ่งหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ก็เป็นกลไกที่สำคัญที่ 65 ประเทศให้ความสำคัญ และนำไปตราเป็นกฎหมายที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้ผลิต หรือที่เรียกว่า “กฎหมาย EPR” และหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) เป็นหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนและบังคับใช้กฎหมาย EPR ให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจาก ความรับผิดชอบในวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในช่วงของผู้ใช้ตอนปลายของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในการใช้ซ้ำ การรวบรวมบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล รวมถึงการคัดแยกขยะบรรจุภัณฑ์ แต่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและความรับผิดชอบของผู้บริโภคแต่อย่างใด ส่งผลให้การจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ของประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพ

2. กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ นับว่าเป็นกลไกทางกฎหมายที่สำคัญที่สมาชิกแห่งสหประชาชาติได้ทำข้อตกลงเพื่อความร่วมมือกันแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งปัญหาจากขยะของเสียบรรจุภัณฑ์ รวมถึงคาร์บอนฟุตพริ้นท์ที่เกิดจากวัฏจักรวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ที่นอกจากจะส่งผลกระทบต่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรจุภัณฑ์พลาสติกที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การผลักดันให้มีการรับรองสนธิสัญญาพลาสติกโลก (Global Plastic Treaty) ภายในปี ค.ศ. 2025 ซึ่งสนธิสัญญานี้มีเป้าหมายที่จะลดการผลิตและการใช้พลาสติก ส่งเสริมการออกแบบ การผลิตที่ยั่งยืน จัดการกับวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ป้องกันและลดมลพิษในสิ่งแวดล้อม ในทะเลและมหาสมุทร ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero Emissions) นอกจากนี้ ในปฏิญญาโอวว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) ก็กำหนดหลักการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Participation) ซึ่งประเทศไทยได้รับรองการบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี ค.ศ. 2020 และเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ภายในปี ค.ศ. 2065 จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ก็เป็นกลไกที่สำคัญที่ 65 ประเทศให้ความสำคัญ และนำไปตราเป็นกฎหมายที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้ผลิต หรือที่เรียกว่า “กฎหมาย EPR” และหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) เป็นหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนและบังคับใช้กฎหมาย EPR ให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจาก ความรับผิดชอบในวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในช่วงของผู้ใช้ตอนปลายของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ในการใช้ซ้ำ การรวบรวมบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล รวมถึงการคัดแยกขยะบรรจุภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง กฎหมายต้นแบบว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิตตลอดวงจรบรรจุภัณฑ์ พบว่า ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย EPR ใช้บังคับใช้จึงได้เสนอกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตตลอดวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวก็ยังขาดสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคในการลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง โครงการพัฒนารอบนโยบายการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ในประเทศไทยด้วยหลัก EPR (Project on Developing a Policy Framework for Extended Producer Responsibility (EPR) for Packaging Waste in Thailand) ซึ่งสรุปว่า การพัฒนารอบนโยบายการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ด้วยหลักการ EPR จะเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ปัญหาขยะบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืน โดยให้ผู้ผลิตมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบตลอดช่วงชีวิตผลิตภัณฑ์ของตน ตั้งแต่การออกแบบ การผลิต การขนส่งจนถึงการจัดการซากบรรจุภัณฑ์

3. งานวิจัยนี้ เสนอมาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ การนำระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS มาบังคับใช้เพื่อส่งเสริมให้กฎหมายว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) มีประสิทธิภาพ ซึ่งทั้งหลัก EPR และหลัก ECR จะเป็นกลไกทางกฎหมายที่ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคจะมีประสิทธิภาพนั้น โครงสร้างของกฎหมาย EPR ต้องมีกลไกที่ชัดเจนและเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ตั้งแต่การเลือกวัตถุดิบ การผลิต การขนส่ง การนำขยะบรรจุภัณฑ์กลับเข้าสู่กระบวนการ 3 R คือ Reused

Recycle Reduce รวมถึงการกำจัดขยะให้เป็นศูนย์ แต่ผู้บริโภครับผิดชอบเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการ 3R เท่านั้น ซึ่งการนำระบบ DRS มาตราเป็นกฎหมายและมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เกี่ยวกับจตุรบรรณขยะผลิตภัณฑ์ การคัดแยกขยะที่ถูกต้อง เพื่อย่อยต่อการรีไซเคิล การแปรใช้เป็นพลังงาน และการกำจัดอย่างถูกต้อง จะเป็นการส่งเสริมให้การจัดการวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ซึ่งสรุปผลการวิจัยว่า โครงการริเริ่มการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตที่นำไปสู่กลยุทธทางกฎหมายร่วมกับแผนการเงินมัดจำ DSR ในบางประเทศ เช่น สหราชอาณาจักรและเยอรมัน เป็นการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันของผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยระบบการเงินมัดจำ DSR ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคและผู้ผลิตเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมการลดปริมาณขยะและส่งเสริมการรีไซเคิลที่มุ่งไปสู่การบรรลุระดับความสามารถในการรีไซเคิลอย่างเหมาะสม (Brindha Ramasubramanian, Jovan Tan, Vijila Chellappan and Seeram Ramakrishna, 2023) ซึ่งระบบการเงินมัดจำ คือ ส่งเสริมการรีไซเคิล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อการจัดการขยะ เนื่องจากการเพิ่มแรงจูงใจทางการเงินในการจัดการขยะจะสร้างมูลค่าให้กับขยะในสายตาของผู้ใช้ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้บริโภคมีความตั้งใจในการคัดแยก รวบรวมและนำขยะกลับคืนสู่กระบวนการรีไซเคิล และทำให้กฎหมาย EPR ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยผู้บริโภคจะได้รับข้อมูลที่ถูกต้องในการจัดการขยะและตระหนักถึงการกำจัดขยะ ผู้บริโภคจะได้รับแรงจูงใจจากการกระทำเชิงบวกของตน และขยะยังได้รับการรวบรวมในลักษณะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงได้เสนอมาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล พันธกรณีระหว่างประเทศ

ข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ของงานวิจัยนี้ คือ การนำหลักขยายความรับผิดชอบของผู้บริโภค (Extended Consumer Responsibility: ECR) มาบัญญัติไว้ในกฎหมาย EPR ด้วยการกำหนดให้มีการระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS มาบังคับใช้เพื่อส่งเสริมให้กฎหมายว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) มีประสิทธิภาพ ซึ่งทั้งหลัก EPR และหลัก ECR จะเป็นกลไกทางกฎหมายที่ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

มาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคเพื่อการลดคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของวงจรชีวิตบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ การนำระบบคืนเงินมัดจำ (Deposit Return Systems) หรือ DRS มาบังคับใช้เพื่อส่งเสริมให้กฎหมายว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนากฎหมายเพื่อการจัดการบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ การใช้กลไกทางภาษีเพื่อส่งเสริมการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน กล่าวคือ หลายประเทศใช้ภาษีสิ่งแวดล้อม (Environmental Tax, Green Tax, Eco Tax) เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการปรับโครงสร้างภาษีให้ครอบคลุมถึงกิจกรรมที่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ภาษีคาร์บอน (Carbon Tax) ภาษีมลพิษ (Pollution

Tax) นอกจากนี้ ยังมีมาตรการส่งเสริมการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกผ่านทางภาษีเงินได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการใช้มาตรการภาษีสิ่งแวดล้อม ได้แก่ 1) การลดปล่อยมลพิษ 2) การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 3) การสร้างแรงจูงใจโดยการให้ผลตอบแทนทางภาษีสำหรับผู้ลดการปล่อยมลพิษหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และ 4) สนับสนุนการพัฒนาระบบการจัดการขยะ โดยการจัดเก็บภาษีจากขยะที่ย่อยสลายไม่ได้หรือขยะอันตราย เช่น ขยะอิเล็กทรอนิกส์ บรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายไม่ได้ เป็นต้น ซึ่งการใช้มาตรการทางภาษีสิ่งแวดล้อมนี้ ต้องมีการออกแบบโครงสร้างของกฎหมายภาษีให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และต้องมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนและผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงประโยชน์ของมาตรการภาษี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ พบว่า มีประเด็นที่สำคัญในการวิจัยครั้งต่อไป คือ การศึกษาวิจัยมาตรการปรับโครงสร้างภาษีให้ครอบคลุมถึงกิจกรรมที่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการปรับตัวต่อการบังคับใช้กฎหมายภาษีได้เป็นมาตรการทางการคลังที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการปรับโครงสร้างการเก็บภาษีด้วยการเพิ่มการจัดเก็บภาษี สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ลดการก่อมลพิษและลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2524). แผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565 – 2570). สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568, จาก <https://www.pcd.go.th>
- จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม. (2568). กฎหมายต้นแบบว่าด้วยการขยายความรับผิดชอบต่อผู้ผลิตตลอดวงจรบรรจุภัณฑ์ (Model Law on Extended Producer Responsibility of the Packaging Lifecycle). *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 12(3), 300-312.
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2565). แอนโทรโปซีน (Anthropocene) คืออะไร และหมุดทองของยุคสมัยเริ่มต้นเมื่อไหร่. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2568, จาก <https://www.seub.or.th/blogging/knowledge/anthropocene>
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2024). *EPR กับ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2568, จาก <https://www.onep.go.th/epr>
- องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน). (2553). *หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการใช้เครื่องหมายรับรองคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของผลิตภัณฑ์ ภายใต้โครงการส่งเสริมการใช้คาร์บอนฟุตพริ้นท์ของผลิตภัณฑ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).
- Brindha Ramasubramanian, Jovan Tan, Vijila Chellappan and Seeram Ramakrishna. (2023). Recent Advances in Extended Producer Responsibility Initiatives for Plastic Waste Management in Germany and UK. *Materials Circular Economy*, 5(1), 6.

- Circularity Concepts. (2022). *Setting the state for a successful circular economy: EPR and policy developments in Asia*. Retrieved 15 June 2025, from <https://www.circularityconcepts.org/module-1-extended-producer-responsibility>
- Clarity. (2025). *A State-by-State Guide to the Rollout of Packaging EPR Approaches Across EU Member Countries*. Retrieved 15 June 2025, from <https://clarity.eco/knowledge/a-state-by-state-guide-to-the-rollout-of-packaging-epr-approaches-across-eu-member-countries/>
- Katie Pavid. (2024). *What is the Anthropocene and why does it matter*. Retrieved 15 June 2025, from <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-is-the-anthropocene.html>
- OECE. (2024). *OECD Environment Policy Papers No.41*. Extended Producer Responsibility, Basic facts and principles key.
- The Global Goals. (2025). *12 Responsible Consumption and Production: Ensure sustainable consumption and production Patterns*. Retrieved 12 June 2025, from <https://globalgoals.org/goals/12-responsible-consumption-and-production>
- The University of Melbourne Library. (2025). *International Environmental Law*. Retrieved 11 June 2025, from <https://unimelb.libguides.com/c.php?g=948139&p=6870678>
- UN Environment Program, (2024) UNEP – Principle 10 and the Bali Guidelines. Retrieved 15 June 2025, from <https://www-unep-org.translate.goog/civil-society>